

18. Иванова М. С. Маргинализация современного российского общества: автореф. дисс. ... канд. социол. наук. 22.00.04. Южный федеральный университет. Ростов-на-Дону. 2011. 21 с. ; Ivanova M. S. Marginalizatsiya sovremennogo rossiyskogo obschestva: avtoref. diss. ... kand. sotsiolog. nauk. 22.00.04. Yuzhnyiy federalnyiy universitet. Rostov-na-Donu. 2011. 21 s.

19. Супрунова М. С. Дискриминация как объект общеправового анализа : дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.01. Нижний Новгород. 2007. 185 с. ; Suprunova M. S. Diskriminatsiya kak ob'ekt obshepravovogo analiza : dis. ...kand. jurid. nauk : 12.00.01. Nizhniy Novgorod. 2007. 185 s.

20. Равлінко З.П. Причины та підстави дискримінаційного поводження: загальна характеристика. *Держава та регіони. Серія: Право.* 2015 . № 1 (47). С.80-86 ; Ravlinko Z.P. Prychyny ta pidstavy dyskryminatsiinoho povodzhennia: zahalna kharakterystyka. *Derzhava ta rehiony. Serii: Pravo.* 2015 . № 1 (47). S.80-86.

21. Юлле-Марике Папп. Закон о равном обращении. Справочник. /Пер. с эст.: В. Калабугин. Центр прав человека при Институте права Таллинского Технического Университета. Таллин. 2010. 215 с. ; Yulle-Marike Papp. Zakon o ravnom obraschenii. Spravochnik. /Per. s est.: V. Kalabugin. Tsentr prav cheloveka pri Institute prava Tallinskogo Tehnicheskogo Universiteta. Tallin. 2010. 215 s.

O. S. Saienko

CONCEPTS OF GENDER DISCRIMINATION

The problems of gender inequality and the principles of prohibition of discrimination based on gender identity are examined, some types and manifestations of gender discrimination, discriminatory ideologies such as sexism, stigma and marginalization are analyzed, factors that influence the occurrence of gender discrimination are analyzed.

Key words: Gender, Gender Equality, Gender Equality, Gender Discrimination, Marginalization, Stigmatization.

Стаття надійшла до редакції 04.05.2019 р.

УДК 342(477)

Д. В. Тисячний

ІНСТИТУТ ГРОМАДЯНСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ

У статті розглядаються теоретико-методологічні підходи до визначення інституту громадянства в умовах глобалізації. Визначається поняття, зміст та сучасні тенденції розвитку та конституційної модернізації інституту громадянства.

Ключові слова: громадянство, глобалізація, конституційна модернізація, конституційно-правовий інститут.

DOI 10.34079/2226-3047-2019-9-17-107-113

Постановка проблеми. Загальна декларація прав людини у статті 15 проголошує, що громадянство є одним із основних прав людини, реалізація якого надає особі, що має статус громадянина, можливість володіти повним комплексом прав і свобод, а також належним чином виконувати свої обов'язки, закріплені у відповідних законодавчих актах держави. З огляду на це, в усіх сферах суспільного життя особа

визнається суб'єктом відповідних прав, свобод і обов'язків, які у своїй сукупності визначають її соціальне становище у виробництві й розподілі суспільних благ, в управлінні державними і суспільними справами та у системі суспільних відносин загалом.

Одночасно особа володіє відповідним правовим статусом, важливою передумовою для встановлення якого є громадянство. Тож інститут громадянства є визначальним у розв'язанні проблеми співвідношення автономії особи як суб'єкта природних прав людини з колективними інтересами. З огляду на це, найбільш поширеним у зарубіжній юридичній науці є визначення громадянства як особливого правового зв'язку між особою та державою, що породжує для цих суб'єктів правовідносин взаємні права та обов'язки, але водночас інститут громадянства зазнає суттєвих змін у сучасних умовах правової глобалізації, що обумовлює актуальність та своєчасність комплексного дослідження новітніх теоретико-методологічних підходів до визначення даної політико-правової категорії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні засади визначення та розвитку конституційно-правового інституту громадянства досить ретельно розглядалися у працях таких вітчизняних й зарубіжних науковців, як М. О. Баймуратов, Ю. О. Волошин, Е. Геллнер, С. В. Дрьомов, В. С. Малахов, Т. Х. Маршалл, К. Є. Рева, І. Д. Софінська, Я. В. Фенич, Ю. С. Шемшученко.

Водночас сучасні процеси правової глобалізації обумовлюють та актуалізують необхідність розроблення новітніх комплексних підходів до розуміння громадянства з урахуванням конституційно-правових, міжнародно-правових та інституціонально-інтеграційних аспектів.

Мета дослідження. Метою статті є визначення сучасних теоретико-методологічних підходів до визначення інституту громадянства в умовах правової глобалізації.

Виклад основного матеріалу. Громадянство є центральною ланкою відносин між державою і індивідом, тому міркування про долі національної держави в умовах глобалізації неминуче призводять до необхідності дослідження інституту громадянства. Нові тенденції в розвитку інституту громадянства, безсумнівно, тісно пов'язані з сучасними перспективами самого національної держави, можуть бути комплексно проаналізовано як в політико-правовому ключі, так і дещо глибше - в політико-філософському і політико-антропологічному контекстах.

Перше відоме визначення поняття «громадянин» ми знаходимо ще в 3 книзі трактату «Політика» давньогрецького філософа Аристотеля, для якого «громадянином переважно є той, хто володіє сукупністю цивільних прав» [1, с. 44]. Громадянин, згідно з автором «Політики», повинен був в першу чергу визначатися статусом вільної людини, а також можливістю участі в житті держави (як сукупності громадян) через відправлення законодавчих і судових функцій, тобто своєю активною політико-правовим станом. Тому навіть відомі давньогрецькі філософи (Сократ, Платон, Аристотель і ін.) Ніколи не перебували в ролі зовнішніх спостерігачів, а відкрито виступали з позицій добropорядних громадян або освічених політиків: «Саме виступаючи в якості наставника законодавця, філософ представляється переважно мудрим і освіченим громадянином, суддею у вирішенні політичних конфліктів» [2, с. 26]. Таким чином, античне місто «ставить індивіду певну ідентичність, в рамках якої той може реалізувати себе, а може і ні» [3, с. 82]. В результаті в рамках класичної традиції інституту громадянства спочатку звужувалися до меж жорстко нормованого культурного простору і обмежувалися відповідними етико-політичними критеріями.

Власне сучасна версія громадянства як специфічного способу взаємодії між

державою та індивідами виникає вже в умовах часу модерну, будучи спочатку тісно пов'язаною як з новою концепцією держави, так і з поняттям суверенітету як його принципу і субстанції: «Поняття суверенітету, сформульоване Ж. Боденом в його знаменитій праці Шість книг про республіку (одна тисяча п'ятсот сімдесят шість), стало основою теорії держави Нового часу» [4, с. 61]. Ця теорія, яка відповідала в той історичний період соціальним запитам на освіту єдиних світських національних держав, буде надалі розвиватися і вдосконалюватися «від Гоббса до Руссо, від Локка до Монтеск'є», поступово очищаючись від абсолютистської оболонки і наповнюючись модерністською специфікою розуміння суверенітету і легітимності влади, в рамках яких державний суверенітет похідний від народу.

Народ є вищою владою і джерелом будь-якої влади в державі. Таким чином, суверенітет постає в модерністській традиції як принцип організації публічної влади в державі і контролю над нею з боку суспільства. Хоча навіть Ж.Ж.Руссо не міг не усвідомлювати, що ідея суверенітету народу - це скоріше базова політична фікція нової теорії держави, ніж реальність: «Якби існував народ, що складається з богів, то він управляв би собою демократично. Але Правління настільки досконале не підходить людям» [5, с. 28].

На сьогоднішній день в юриспруденції склалися чотири основних наукових підходи до розуміння правової природи громадянства:

по-перше, громадянство як особлива правова або політико-правовий зв'язок особи з державою;

по-друге, громадянство як правова приналежність особи до держави;

в-треть, підхід, який об'єднує «приналежність особи до держави» з «стійким зв'язком», причому приналежність найчастіше ставиться на перше місце;

по-четверте, основною характеристикою громадянства визнається наявність певного правового стану особи, яка перебуває в ньому, т. е. змістовно громадянство видається як комплекс прав і обов'язків, встановлених кожним конкретним державою.

З громадянством пов'язані як правовий статус особистості, так і юрисдикція держави, що припускає відповідальність особи перед державою. На слушне міркування видатного російського вченого В. О. Ключевського, «права без обов'язків - юридична безглуздість, як наслідок без причини - безглуздість логічна» [6, с. 59].

В кінцевому підсумку, ці підходи, скоріше, висвітлюють різні ракурси даного інституту і не суперечать один одному в своєму початковому принципі.

В якості практичного інституту громадянство необхідно розглядати як поняття, що виражає механізми його придбання, не обмежуючись тільки вивченням прав і функцій громадянина, що відрізняє його від негромадянина.

У зв'язку з цим в якості основного завдання доцільно визначити виявлення сутнісних трансформацій феномена громадянства, що затверджується в сучасних умовах глобалізації світової спільноти з одночасним процесом відокремлення і специфікації різних цивілізацій.

Інститут громадянства розкривається крізь призму специфіки соціального статусу членів суспільства. Він виступає, з одного боку, як механізм соціальної адаптації та зрівняння в правах, а з іншого - як спосіб підвищення соціальної нерівності в суспільстві, поділу соціуму на привілейованих і непривілейованих, що проявляється, зокрема, в наділенні статусом «почесне громадянство». Якщо в багатьох традиційних поглядах на громадянство останнім розглядалося як механізм захисту громадян державою, що гарантує отримання від нього певних послуг, таких, як захист і підтримка порядку, то в концепціях другої половини ХХ ст. громадянство стало розумітися як інститут, який здійснює захист громадян від свавілля і надмірної опіки

держави.

Можна виділити наступні аспекти сучасного розуміння і прояви громадянства: громадянство з зовнішньої, функціональної точки зору і громадянство з точки зору приналежності.

Перший аспект передбачає, що громадянином є член суспільства, що володіє певним набором прав, свобод і обов'язків, і перш за все - правом прямим або непрямим чином впливати на політику в державі.

Другий аспект відображає визначення того, хто саме може наділитися подібними (в першу чергу політичними) правами. Нинішні умови диктують розширення поняття громадянина, що виводиться з аспекту розуміння громадянства з точки зору приналежності. Класичне європейське визначення громадянина, яке бере свій початок ще в античності, не задовольняє сучасним реаліям. За Аристотелем, «на практиці громадянином вважається той, у кого батьки - і батько і мати - громадяни, а не хто-небудь один з них. Інші йдуть ще далі в цьому відношенні і вимагають, наприклад, щоб предки громадянина в другому, третьому і навіть більш віддаленому коліні були також громадянами» [7, с. 14].

Дане розуміння суті громадянина не враховує більшу частину населення практично будь-якого сучасного держави, так як в зв'язку з глобальними міграційними процесами все менше і менше сімей залишаються в одній і тій же країні кілька поколінь поспіль. При подібному трактуванні цивільними правами могла б мати порівняно невелика частина населення, особливо в західноєвропейських країнах, і, таким чином, громадянство необхідно було б розуміти більшою мірою в негативному сенсі, як роз'єднуючий принцип суспільства. З позиції приналежності проблема допуску до громадянства вирішується двома основними способами: цивільний статус присвоюється по праву народження (традиційний спосіб) і за допомогою натуралізації (модифікований спосіб).

В сучасних умовах глобалізованого соціуму вельми актуальною стає саме натуралізація, так як вона враховує численні процеси інтеграції, міграції, підвищеної соціальної мобільності і зміни суверенних суб'єктів міжнародної взаємодії.

В даний час в більшості розвинених країн узятий курс на розвиток демократичних основ суспільства, так як вважається, що в ідеалі саме демократична форма правління сприяє найбільш повної самореалізації і самоактуалізації особистості, найбільш ефективному здійсненню цивільних або загальнолюдських прав і свобод як основних принципів громадянства. По суті, якщо уважно розглянути сутність буття демократії, то можна побачити, що в ній співіснують два протилежних на перший погляд аспекти: спрямованість на задоволення приватних інтересів і прав громадян (приватне право) і, одночасно, упор на рішення загальних інтересів, спільне прийняття рішень (суспільне, колективістська право).

У країнах з монархічною або тоталітарної політичною системою загальне право домінує над персоніфікованим правом як воля однієї людини над усіма іншими (звідси інститут підданства) і, по суті, перестає бути загальним, стаючи одноосібним.

При демократії ж подібне діалектичну єдність двох протилежних начал пояснюється тим, що в певний момент розвитку соціуму захист і реалізація приватних прав громадян з необхідністю передбачає їх самообмеження. Дійсно, відомий вислів «моя свобода закінчується там, де починається свобода іншого» означає, що спочатку будь-яка свобода і задоволення особистих інтересів кожного з членів соціуму передбачає вже якісь обмеження.

Вирішуючи будь-які важливі питання всім «демосом», люди частково керуються своїми приватними інтересами і одночасно поступаються частиною з них в ім'я

загального блага і знову ж заради самих себе. Виходить, що навіть розвинене колективістичне право в демократії являє собою сукупність всіх індивідуальних, приватних воль і направлено на захист і реалізацію інтересів, прав і свобод кожного члена соціуму. Так вони реалізують себе як громадяни - представники певного суспільства, виконуючи свої цивільні обов'язки і відстоюючи свої права і свободи, підтверджуючи тим самим свій соціальний статус.

Глобалізаційні процеси, пов'язані з демократизацією, технізацією, інформатизацією, гласністю, а також міграцією, інтеграцією, транснаціоналізацією, і багато інших диктують цілий набір як негативних, так і позитивних характеристик громадянства [8, с. 75].

Фактична реалізація ідеї громадянства як участі і співучасті вимагає не тільки юридичного і політичного зрівняння в правах, а й соціального, шляхом наділення громадян доступом до сучасних технологій та способів комунікації, які підвищують можливості громадян здійснювати свої права, свободи і обов'язки, дають небачену раніше свободу вибору; у людини також з'являється можливість відновлення в правах за допомогою міжнародних організацій, гостро реагують на ситуації, в яких порушуються права людини.

З іншого боку, ті ж перераховані процеси сприяють збільшенню продажу і ускладненню способів державного втручання і контролю над приватним життям. Підвищуються способи маніпуляції громадян державою. Про це пишуть багато дослідників, зокрема Ф. Уебстер: «Сучасні електронні технології дозволяють спостерігати за людьми так, що вони про це навіть не здогадуються» [9, с. 22].

В цілому можна сформулювати наступну тенденцію. У першій половині ХХ ст. інститут громадянства втілював ідею захисту громадян державою від дезорганізують елементів дійсності, від небезпеки або наслідків революції і військових зіткнень.

По суті, громадянство стало набувати соціальний зміст, що виражає юридично оформлене право громадян на отримання різних послуг від держави, в тому числі в сфері захисту. Ближче до останньої третини ХХ ст. центральною проблемою, розв'язуваної в рамках інституту громадянства, поступово стало питання про можливість захисту громадян від надмірної опіки влади і втручання в приватне життя.

Можна констатувати, що в даний час держава в цілому навіть розширило свій вплив, а ступінь його втручання в приватне життя громадян тільки збільшується, наприклад, під приводом запобігання таких «загальних загроз», як тероризм, світова війна, захист демократії і інші.

При цьому підвищується роль громадянського суспільства з його неполітичними сферами взаємодії, здатного впливати на державу і приводити до законодавчого оформлення, інституціоналізації затвердилися в соціумі потреб, ідей і цінностей. Внаслідок мобільності та міграційних процесів збільшується роз'єднаність індивідів, втрата багатьма людьми культурних коренів і способів громадянської самоідентифікації.

Для вирішення подібних проблем потрібно більш ретельний перегляд всіх нормативних актів, які передбачають механізм втрати і набуття статусу громадянства, що є гарантом соціальної захищеності і суспільного визнання особистості. Крім того, необхідна подальша розробка механізмів захисту громадян від свавілля держави, в тому числі в рамках міжнародних ресурсів, а також за допомогою формування розвиненого громадянського суспільства, тобто при розвиненій системі неполітичних форм взаємодії громадян.

Насторожене ставлення до «чужих» і їх відмежування від «своїх», в тому числі на законодавчому рівні, характерно для будь-якої сучасної країни незалежно від форми

правління і державного устрою. Очевидно, що це допомагає підтримувати порядок і стабільність існування в суспільстві, захищає соціальну систему як ціле від «випадкових» елементів. Але більш необхідно і актуально таке ставлення саме в демократичних країнах [9, с. 24], так як якщо в монархічній державі навіть його члени-піддані не впливають істотно на політику влади, а не тільки «сторонне населення», то при демократії всі, хто мають статус громадянства, так чи інакше беруть участь у справах управління країною.

Отже, щоб стати повноправним громадянином, в демократичній державі необхідно виконати цілий ряд обов'язкових вимог, покликаних виключити «випадкових» людей. Таким способом інститут громадянства, завжди передбачає певне, специфічне членство, створює «вимушену нерівність» членів спеціальними правами, тобто надання того, що Т.Х. Маршалл називає «соціальним громадянством» [9, с. 28]. Це означає, що необхідно створити умови гідного існування, які можуть сформувані матеріальну базу для здійснення цивільних прав, в тому числі права на участь в управлінні.

Забезпечення подібного гідного існування можливо при наділенні громадян та реалізації таких соціальних і культурних прав, як право на охорону здоров'я, освіту, особисту недоторканність, свободу совісті, а також право на честь і гідність особи. Останнє є не тільки дуже важливим психологічним феноменом, пов'язаним з внутрішньої упевненістю в собі і усвідомленням особистістю власної соціальної значущості, а й суттєвим зовнішнім фактором, пов'язаним з громадським визнанням цінності особистості.

Висновки. Таким чином, справжня реалізація принципів громадянства можлива лише в рамках демократичного устрою суспільства, для якого характерно діалектичне єдність загального і приватного права, причому дане єдність здійснюється з пріоритетом на користь індивідуальних прав, а публічне право являє собою сукупність приватних воель громадян. Реалізація приватних прав вже передбачає їх самообмеження. Зміцнення основ правової держави передбачає затвердження інституту активного громадянства, в рамках якого здійснюється формування активної громадянської позиції, а також соціального громадянства, що гарантує громадянам дотримання їхніх соціальних і культурних прав.

Список використаної літератури:

1. Аристотель. Сочинения: в 4 т. Т.4. М. : Мысль, 1984. 830 с. ; Aristotel. Sochineniya: v 4 t. T.4. M. : Myisl, 1984. 830 s.
2. Бенетон Ф. Введение в политическую науку / пер. с фр. М.: Издательство «Весь мир», 2002. 368 с. ; Veneton F. Vvedenie v politicheskuyu nauku / per. s fr. M.: Izdatelstvo «Ves mir», 2002. 368 s.
3. Геллнер Э. Условия свободы. Гражданское общество и его исторические соперники. М.: Ad Marginem, 1995. 222 с. ; Gellner E. Usloviya svobodyi. Grazhdanskoe obschestvo i ego istoricheskie soperniki. M.: Ad Marginem, 1995. 222 s.
4. Федорова М.М. Классическая политическая философия. М.: Издательство «Весь мир», 2001. 224 с. ; Fedorova M.M. Klassicheskaya politicheskaya filosofiya. M.: Izdatelstvo «Ves mir», 2001. 224 s.
5. Руссо Ж.Ж. Об общественном договоре, или Принципы политического права. Трактаты / пер. с фр. М.: КАНОН-Пресс; Кучково поле, 1998. 416 с. ; Russo Zh.Zh. Ob obschestvennom dogovore, ili Printsipyi politicheskogo prava. Traktaty / per. s fr. M.: KANON-Press; Kuchkovo pole, 1998. 416 s.
6. Ключевский В. О. Недоросль Фонвизина (Опыт исторического объяснения учебной пьесы) // Сочинения: в 9 т. Т. IX. Материалы разных лет. М.: Мысль, 1990. С.

55-77 ; Klyuchevskiy V. O. Nedorosl Fonvizina (Opyit istoricheskogo ob'yasneniya uchebnoy pesyi) // Sochineniya: v 9 t. T. IX. Materialyi raznyih let. M.: Myisl, 1990. S. 55-77.

7. Глобальные трансформации: политика, экономика, культура / Д. Хелд [и др.]; пер. с англ. В.В. Сапова [и др.]. М., 2004 ; Уэбстер Ф. Теории информационного общества. М., 2004 ; Globalnyie transformatsii: politika, ekonomika, kultura / D. Held [i dr.]; per. s angl. V.V. Sapova [i dr.]. M., 2004 ; Uebster F. Teorii informatsionnogo obschestva. M., 200.

8. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. М., 2000 ; Kastels M. Informatsionnaya epoha: ekonomika, obschestvo i kultura. M., 2000.

9. Маршалл Т.Х. Гражданство и социальный класс // Избранные очерки по социологии / под ред. Л. Гирко. М., 2006 ; Marshall T.H. Grazhdanstvo i sotsialnyiy klass // Izbrannyye ocherki po sotsiologii / pod red. L. Girko. M., 2006.

D. V. Tysiachnyi

INSTITUTE OF CITIZENSHIP IN GLOBALIZATION: THEORETICAL-METHODOLOGICAL APPROACHES

The article deals with theoretical and methodological approaches to defining the institution of citizenship in the conditions of globalization. The concept, content and current trends of development and constitutional modernization of the Institute of Citizenship are determined.

Key words: citizenship, globalization, constitutional modernization, constitutional law institute.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2019 р.

УДК 342.5(477)

О. Г. Курчин

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ РЕАЛІЗАЦІЇ МІСТОБУДІВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядаються теоретико-методологічні підходи до визначення місцевого самоврядування як екзистенціального середовища реалізації містобудівної діяльності. Визначається поняття, зміст та сучасні тенденції розвитку інституту місцевого самоврядування як важливого конституційно-правового інституту у сучасних умовах конституційної модернізації регулювання суспільних відносин.

Ключові слова: місцеве самоврядування, містобудування, локальна демократія, децентралізація, муніципальне право.

DOI 10.34079/2226-3047-2019-9-17-113-119

Постановка проблеми. Серед великих досягнень людської цивілізації особливо виокремлюється феномен місцевого самоврядування, який включає до себе не тільки здійснення відповідною спільнотою людей – територіальною громадою відповідних публічно-владних функцій, а й створення відповідного середовища проживання – телеологічно спрямовану діяльність зі створення місць проживання і перетворення території в залежності від екзистенційних потреб та інтересів населення. Центральне місце в такій діяльності займає містобудування – комплексна багатогранна діяльність